

ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ
КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

Шкоріненко Валерій Олександрович

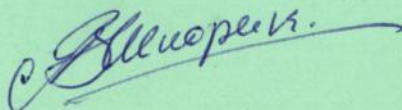
УДК 793.31 (477)

НАРОДНИЙ ТАНЕЦЬ У ТРАДИЦІЙНІЙ І СУЧАСНІЙ
КУЛЬТУРІ УКРАЇНИ

Спеціальність

17.00.01 – теорія та історія культури

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата мистецтвознавства

Київ – 2003

00762268 (V)

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Київському національному університеті культури і мистецтв

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Забредовський Степан Григорович,
Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв, професор кафедри хореографії

Офіційні опоненти: доктор мистецтвознавства, професор
Іваницький Анатолій Іванович
Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім.М.Т.Рильського НАН України,
провідний науковий співробітник відділу фольклористики

кандидат педагогічних наук
Таранцева Олена Олександрівна
Полтавський державний педагогічний університет ім.В.Г.Короленка, доцент
кафедри хореографії

Провідна установа: Харківська державна академія культури,
кафедра історії та теорії культури
Міністерство культури і мистецтв України,
м. Харків

Захист відбудеться: "9" березня 2004 р. о 16⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.850.01 у Державній академії керівних кадрів культури і мистецтв (01015, м. Київ, вул. Січневого повстання, 21, корп.15).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв (01015, м. Київ, вул. Січневого повстання, 21, корп.11).

Автореферат розісланий "6" лютого 2004 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Бітасв В.А.

1
ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Сучасний стан української культури віддзеркалює суперечливість тенденцій, які дозволяють констатувати, що за роки незалежності в країні сталися як позитивні, так і негативні зміни. З одного боку, відмова від ідеологічних схем та засобів, усталених за радянських часів, у підходах до традиційних явищ національної культури сприяла активізації суспільної уваги до них, а з іншого, - відсутність чітких політичних векторів щодо координації процесів, які відбуваються у художньому просторі українського сьогодення, призвела до агресивного наступу "ерзац-продукції" масового споживання, зорієнтованої на іноземні зразки, народжені індустрією шоу-бізнесу.

Накреслені тенденції обумовлюють об'єктивну необхідність у ґрунтовному науковому аналізі сутності протиріч, демонстрованих боротьбою-протистоянням цих різних за своїм змістом систем духовних цінностей, та прийняття відповідних заходів, здатних забезпечити збереження тих вартісних домінант, що сприятимуть розвитку відчуття національної самодостатності і поваги до культури українського народу.

Аналіз праць відомих діячів української культури кінця ХІХ-початку ХХ сторіччя (Д.Антоновича, Д.Воропая, М.Грушевського та ін.) дозволяє зробити висновок, що народне мистецтво, зокрема танцювальне, є невід'ємною складовою частиною національної культури. Завдяки їхнім зусиллям зростає науковий інтерес до національної художньої спадщини фольклористів, етнологів, музикознавців, істориків (О.Дей, А.Іваницький, С.Килимник, Т.Книш, М.Кречко, М.Кричинець, В.Купленник, Г.Лозко та ін.).

Та все ж, вихідним пунктом у науковій "біографії" народного хореографічного мистецтва слід вважати праці В.Верховинця, в яких вперше було наголошено на необхідності теоретичного усвідомлення його специфічних рис.

Боротьба з проявами націоналізму за доби тоталітаризму негативно вплинула на темпи розвитку наукової історії народної хореографії, примусивши науковців інтерпретувати мистецтво народного танцю в дусі партійних постанов. Водночас, незважаючи на ідеологічний тиск, з'являється цілий ряд ґрунтовних праць, присвячених вивченню феномена української народної хореографії в

її регіональних різновидах (І.Антипова, К.Балог, М.Вантух, К.Василенко, П.Вірський, В.Герасимчук, А.Гуменюк, Ю.Гурєв, Д.Демків, Д.Ластівка, В.Петрик, В.Шмаренков та ін.) та сучасних формах функціонування.

Суттєві корективи у тематику таких досліджень внесло останнє десятиріччя, в яке накреслено нові напрямки наукового пошуку. Народна хореографія розглядається в контексті різних соціальних функцій, які вона виконувала історично в українському побуті і вихованні підростаючого покоління (С.Забредовський, Є.Приступа, В.Пилат, О.Таранцева, А.Тараканова, Т.Чурпіта та ін.) та виконує і може виконувати тепер. Охоплюючи широке коло питань, їхня проблематика виявляє цілком очевидну “непрописаність” теорії та історії народного танцю у вимірах культурологічного аналізу, який дозволяє розглянути її як складову національної духовної спадщини не тільки в історичній, але й у філософсько-естетичній площині як цілісне явище, у взаємозв'язках з іншими складовими національної ментальності. Все це й обумовило вибір теми “Народний танець у традиційній і сучасній культурі України”.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана згідно з програмою наукових досліджень та планами наукової діяльності кафедри народної хореографії Київського національного університету культури і мистецтв.

Тема дисертації затверджена Головною Вченою Радою КНУКіМ 28 грудня 2002 року (протокол №3).

Мета дослідження – виявити культуротворчу динаміку розвитку народного хореографічного мистецтва та визначити перспективні напрямки його відродження за сучасних умов.

Завдання дослідження:

- проаналізувати та узагальнити теоретичний досвід вивчення історії народного танцю в Україні;
- розглянути історичні витоки українського народного танцю у контексті становлення та виокремлення етнонаціональної своєрідності української культури;
- охарактеризувати існуючі традиційні логотипи народного танцю та варіанти їхньої модифікації у системах естетичного й фізичного виховання;
- виокремити культуротворчі засади національного

хореографічного мистецтва та обґрунтувати його рольову поліфункціональність в організації народного життя;

– довести на прикладі аналізу інтерпретацій “гопака” необхідність перегляду сучасних технологій, які панують у галузі народної хореографії на користь відродження традиційних для неї змістовних характеристик;

– накреслити шляхи оптимізації цього процесу в сучасних умовах.

Об’єкт дослідження – український народний танець.

Предмет дослідження – народний танець у традиційній і сучасній культурі України.

Для досягнення мети дисертантом використані такі методи дослідження: *аналітичний* – при вивченні мистецтвознавчих підходів до обраної теми; *історичний* – для обґрунтування періодизації, яка відтворює динаміку еволюційних змін, що відбуваються під впливом різних культурних традицій при формуванні характерних рис українського народного танцю та його регіональних ознак; *культурологічний* – для з’ясування функцій, які виконувала і виконує народна хореографія у духовному житті українського етносу, й виокремлення в них ціннісних домінант, що не втратили своєї актуальності для сучасного буття; *прогностичний* – у визначенні програми дій, спрямованих на оптимізацію розвитку української народної хореографії в умовах розбудови незалежної української держави; *теоретичний* – для підведення підсумків дослідження.

Наукова новизна одержаних дисертантом результатів полягає у тому, що:

– вперше в українському мистецтвознавстві феномен української народної хореографії розглянуто в контексті характеристик, які розкривають етнонаціональну своєрідність процесів становлення української культури на різних історичних етапах її існування;

– висвітлено історичну динаміку формування світоглядних концептів, які обумовлюють стильові відмінності українського народного танцю порівняно з іншими етнонаціональними логотипами традиційного хореографічного мистецтва;

– уточнені мистецтвознавчі характеристики щодо генези та рольового призначення народних хореографічних форм у трансляції

смісложиттєвої інформації, закладеної в основу українських культурних традицій;

- розглянуто світоглядний зміст і культуротворчі засади українського народного танцю та хореографічні технології, які репрезентують специфіку відображення ціннісних орієнтирів, вироблених етносом упродовж своєї історії;

- виявлено тенденції, які визначають зміст сучасних підходів до традиційних форм народної хореографії, спрогнозовані наслідки тих протиріч, що репрезентує сьогодні незгодженість між "народницьким" і "модерн" – проектами та у реаліях сучасної хореографічної практики їхнього використання;

- запропоновано програму дій, спрямованих на оптимізацію процесів відродження та використання творчого потенціалу народного танцювального мистецтва за сучасних соціополітичних умов.

Практичне значення роботи. Одержані результати можуть бути використані для подальшого теоретичного осмислення феномена українського народного танцю в культурологічному аспекті та розроблення концепції щодо атрибутивних складових парадигми, закладеної в основу національної свідомості, порівняно з іншими її етнорізновидами; слугувати за основу наукових розвідок у напрямку оновлення мистецтвознавчих підходів щодо сталих технологій, які використовуються у хореографічній практиці відродження та виконавської інтерпретації традиційних для народної творчості танцювальних жанрів і засобів пластичної виразності, закладених в їхню основу.

Сформульовані у дослідженні теоретичні положення і висновки були зреалізовані на рівні курсів українського та народного сценічного танцю; вони є вагомим доповненням для курсів з історії українського хореографічного мистецтва та виконавства, спецкурсів і семінарів прикладного характеру, пов'язаних з методикою сценічної постановки українських танців, а також використовувалися у практичній діяльності професійних та самодіяльних колективів КНУКіМ та Київського національного авіаційного університету (КНАУ).

Апробація результатів дисертації. Основні положення і висновки дослідження дисертантом оприлюднені у виступах на: Міжнародних та Всеукраїнських науково-практичних конференціях - "Головні тенденції сучасного мистецького виконавства і методика

виховання творчої особистості” (Київ, 3-4 червня 1999р.); “Народне хореографічне мистецтво України: сьогодення і перспективи” (Київ, 22 квітня 2000р.); “Педагогічні пошуки в галузі мистецької освіти в Україні на межі третього тисячоліття: традиції, сучасність, перспективи” (Луганськ, 17-19 квітня 2003р.); “Хореографічне мистецтво: історія, сучасність, перспективи розвитку” (Київ, 15 квітня 2003р.); „Українська хореографічна культура у сучасному державотворчому процесі: стан, проблеми, перспективи” (Київ, 28 жовтня 2003р.); „Українознавство в розбудові громадянського суспільства в Україні” (Київ, 17-18 жовтня 2003р.); „Творчість у контексті розвитку людини” (Київ, 23-24 травня 2003р.); наукових семінарах з народного сценічного танцю, які проводилися на базі училищ культури м. Калуш та Канів; у доповідях, виголошених на кафедрах народної хореографії КНУКіМ та ДАКККіМ.

Публікації. Основні положення і висновки дисертації відображені у 9 одноосібних працях автора: 5 з них надруковані у виданнях, затверджених рішенням ВАК України як фахові з мистецтвознавства, два методичні посібники; дві-тези доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації обумовлена метою та завданнями дослідження. Робота (обсяг текстової частини становить 175 сторінок) складається із вступу, двох розділів, висновків та списку використаної літератури (200 найменувань). Загальний обсяг дисертації - 188 сторінок.

Основний зміст роботи

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми та її зв'язок з науковими програмами і планами, сформульовано мету і завдання, об'єкт і предмет дослідження, охарактеризовано методи дослідницької роботи, розкрито наукову новизну та практичне значення роботи, висвітлено апробацію здобутих результатів, публікації та структуру дисертації.

У першому розділі “Еволюція українського народного танцю”, що складається з 3-х підрозділів, охарактеризовані мистецтвознавчі підходи до вивчення історії народного хореографічного мистецтва, розглянуто його історичні витоки та особливості використання у традиційних і сучасних системах

естетичного й фізичного виховання.

Аналіз наукової літератури, присвяченої вивченню самобутності української народної культури, доводить, що історія народного хореографічного мистецтва висвітлюється науковцями фрагментарно. Розпочата фундаментальними працями Д.Антоновича та М.Грушевського, ця історія у 20-ті роки виокремлюється, переосмислюється і трансформується в окремих напрямках наукових досліджень зусиллями В.Верховинця. Проте, зміна соціально-політичних векторів, яка відбувається під впливом революційних подій 1917 року, надовго призупинила її подальший розвиток. Ідеологічні перепони радянських часів, так звана, боротьба з проявами націоналізму на тривалий час виводить українську народну хореографію з кола наукових інтересів мистецтвознавців, залишаючи її, водночас, як засіб організації культурного дозвілля трудящих. Політизація художніх форм відтворення та інтерпретації традиційних для народного танцювального мистецтва технологій обумовили науково-методичну однобічність у підходах до питань, пов'язаних з висвітленням характерних для нього рис та ознак.

Довготривала “непрописаність” аутентичних танцювальних фольклорних форм у суспільній та науковій практиці позначилася відсутністю будь-якої теоретичної бази для осмислення взаємозв'язків між проявами традиційної та професійної танцювальної культури. Спроби частково розв'язати цю проблему “записами” народної хореографії (І.Антипова, К.Василенко, А.Гуменюк, В.Герасимчук, О.Голдрич, В.Шмаренков, Я.Чуперчук та ін.) тільки посилили усвідомлення першочерговості завдання щодо визначення підходів, які дозволили б повнітійно обґрунтувати притаманні народному та народно-сценічному танцю риси, спираючись на широкий контекст національної і загальнолюдської культури.

Отже, ключ до їхнього розв'язання треба шукати у методологічній площині. Найбільш перспективним напрямком є переосмислення – систематизація накопиченого дослідницького матеріалу з культурологічних позицій, тобто розгляд танцювального мистецтва комплексно, як невід'ємної складової загального процесу етнокультуротворення. “Прочитання” у такому контексті напрацьованих етнографічною та мистецтвознавчою думкою

наукових висновків дозволило авторові виокремити наявність у них стереотипів, які гальмують її подальший розвиток. До таких стереотипів відноситься традиція розмежовувати естетичне та “гімнастичне” начала в інтерпретації смисложиттєвих функцій пластичної мови народного танцю, розглядати їх без урахування динаміки соціальних змін та викликаних ними стильових трансформацій.

Для їхнього подолання автор пропонує переглянути історичні витоки українського народного танцю з точки зору тих елементів, без яких неможливо з'ясувати специфічні особливості процесу етнокультуротворення. У сфокусованому вигляді їх демонструють, за М.Грушевським, ритмо-рухо-мовні компоненти фольклорної творчості.

Своєрідність останніх в українській традиції яскраво доводить приклад коломийки, яку автор пропонує розглядати в якості вихідного логотипу у виокремленні специфічних рис українського народного танцю.

Вивчення коломийкової лексики в інформативному та комунікативному аспектах дозволило зробити висновок щодо неправомірності загальноприйнятої у хореознавстві класифікації жанрових різновидів народного танцювального мистецтва за тематичними ознаками.

Незважаючи на регіональну своєрідність, усі прадавні танцювальні форми, які аналізуються дисертантом, мають генетичну спорідненість з тими характеристиками, з яких складається загальний “портрет” національного пластичного мистецтва, розглянутий на прикладі коломийкової лексики.

Аналіз її у контексті різних пластів фольклорної культури дає можливість виокремити ще одну закономірність. Українське народне танцювальне мистецтво є своєрідною стислою “біографією подій”, які доленосно вплинули на розвиток української культури в цілому. Яскравим зразком, що підтверджує такий висновок, слід вважати козацький “Гопак”. Лексичні образи, з яких складається його хореографічний малюнок мають складну багаторівневу структуру, яка акумулює в собі художньо-історичний досвід багатьох поколінь. Порівнюючи поширені у сучасному мистецтвознавстві (К.Василенко, Г.Лозко, І.Кравченко та ін.) тлумачення закладеної в їхню основу

семантики з тими, на які орієнтують поетична й літературна творчість відомих діячів української літератури XIX - століття Г.Квітки-Основ'яненка, І.Котляревського, Т.Шевченка, Д.Яворницького, нові тлумачні словники української мови, можна небезпідставно стверджувати, що історичні витоки народної хореографії треба шукати не тільки у національних традиціях, але й архетипах культури тих народів, з якими історично було пов'язане їхнє формування, а саме: грецького, римського та візантійського зразків. Техніка виконання "Гопака", крім типологічної спорідненості з віртуозними танцями античності, вказує також на потребу вивчення аналогічних прототипів на національному ґрунті, які мали значне поширення у скомороському середовищі.

Спадкоємність простежується на рівні пластики танцювальних жестів, з яких вони складаються, що дає можливість зробити припущення про більш тривалий час формування лексико-інтонаційних ознак мови "Гопака", порівняно із загальновизначеним строком, що обмежується добою козаччини.

Ця спадкоємність вказує і на те, що феномен народної хореографії не можна розглядати тільки у контексті фольклорних традицій. Закладені в її основу пластичні коди дають підстави вважати, що вона у багатьох випадках виступає плодом співтворчості "самодіяльного", "фольклорного" і професійного мистецтв.

Виявлені закономірності вказують на необхідність аналізу функційно-рольового призначення хореографічної техніки, закладеної в основу народного танцю.

Проведене автором ретельне дослідження у цьому напрямку в контексті історичного буття українського етносу доводить помилковість намагань тлумачити образну систему українського танцю з позицій сучасних технологій фізичного виховання. Для розуміння закладених в цю систему життєвих смислів більш важливим є аксіологічний аспект. Ціннісна парадигма, яку містить у собі естетика народного танцю, має невичерпний потенціал виховних можливостей, що відкривають нові горизонти для тих, хто прагне до зміцнення сучасних потенцій народного танцю як дійового засобу формування національної самосвідомості.

На прикладах вивчення, відтворення та інтерпретації існуючих записів аутентичного народного танцю у самодіяльному та

професійному мистецтві в дисертації підкреслюється думка, що його художня символіка синтезує не тільки найвагоміші смисложиттєві концепти людського життя, але й містить у собі те емоційне напруження, яке дозволяє індивідові відчувати себе частиною певного етносу. Все це підкреслює актуальність повернення народному танцю не тільки соціальних та естетичних, а й притаманних йому психотерапевтичних функцій.

Розглядаючи досвід їхнього використання етнопедагогікою (Є.Приступа та ін.), автор доходить висновку, що найбільш перспективним напрямком у подальшому розвитку є опанування хореографічними засадами народного танцю у притаманних йому складових, збалансованих єдністю фізично-духовного та духовно-естетичного начал.

У другому розділі **“Український народний танець як складова частина культуротворчого процесу”**, який містить у собі три підрозділи, аналізуються світоглядні засади національного хореографічного мистецтва в історичній ретроспекції та за сучасних умов; розглядаються тенденції, що накреслюють шляхи оптимізації подальшого розвитку українського народного танцю.

Розглянуті у попередньому розділі функційні характеристики українського народного танцю потребують уточнення з точки зору закладеного в них світоглядного змісту. Уявлення про цей зміст дає аналіз сфери почуттів і відчуттів, до яких апелює народний танець. Домінантними у них є ті, що налаштовують людину на філософію оптимізму. Її порівняльний аналіз з **“філософією серця”** дозволяє дійти висновку про їхню спорідненість. Проте, веселість – домінуючий настрій народного танцю – є не тільки способом її художнього вираження, але й потужним генератором творчої енергії, яка обумовлює специфічність рис народної хореографії на національному ґрунті, порівняно з іншими за етнотрадиціями.

По-перше, фольклорний матеріал доводить, що танцювальна поетика української народної хореографії формувалась у нерозривних зв'язках з міфологією, відмітною рисою якої є тлумачення представників української демонології як духів танцюючих, лагідних і не ворожих до людини, на противагу західноєвропейським аналогам.

По-друге, сама технологія відтворення цієї поетики – розкута,

багатоваріантна та імпровізаційна. Вона орієнтується більше на вільне естетичне самовираження, ніж на механічне.

По-третє, варіативність хореографічного мистецтва українського народу є вагомим формотворчим фактором, який визначає темпоритм народного способу життя і поглиблює його буттєвий зміст, надаючи йому пластичного артистизму. Отже, танець, за українською традицією, – незмінна та фундаментальна компонента культури народних свят і культури повсякденності, яка є інструментом самозаглиблення й самопізнання і, водночас, засобом, що дозволяє вивільнитись від життєвих дрібниць, зламати одноманітний ритм повсякденних механічних рухів, пов'язаних із господарською діяльністю.

Розглянуті риси українського народного танцю у контексті порівняльного аналізу з розвитком аналогічних танцювальних форм у культурах західних країн виокремлюють його специфічність не тільки у світоглядних вимірах народної культури, але й професійної. Ця специфічність яскраво простежується на прикладі козацького танцю доби бароко, який, не втрачаючи зв'язків з народними традиціями, акумулює в собі ті зміни, які відбуваються у національному житті українського етносу.

Утотоження національного з народним у “пластичному коді” барокових танцювальних форм ще більше посилює глибоку демократичність їхнього смисложиттєвого призначення, яке виводить українську народну хореографію за межі загальноприйнятих функційних характеристик, що відтворюють діалектику елітарного і народного в іншомовних європейських культурних традиціях. З розвитком цивілізації народна культура в них була витіснена далеко на периферію і оберігається як екзотичний спогад. На українському ж ґрунті вона ще не втратила своєї соціокультурної та художньої життєздатності, незважаючи на песимістичність прогнозів тих, хто вважає процес її відмирання неминучим. Прихильники цієї точки зору тлумачать народне мистецтво як засіб культивування “народно-просвітницького інтелектуального клімату” (Б.Рубчак), гідного розвінчання (О.Забужко, І.Бондар-Терещенко) за невідповідність сучасним суспільним потребам. Модерне та постмодерне мистецтво протиставляється ними традиційно-фольклорному, яке зневажливо трактується, як примітивне й зужиле.

У найбільш загострених формах дискусія точиться навколо “Гопака”. Письменницьке тлумачення його хореографічного змісту часто, на думку автора, не має нічого спільного з реальним танцем як у його побутово-фольклорному, так і сценічному самовираженні. Полемізуючі сторони вкладають у цей символ народної культури полярні за змістом політичні маніфести, ігноруючи те, що відтворює в ньому народний геній. “Гопак” тлумачиться лише як культовий танець, що репрезентує народно-сценічне мистецтво радянського періоду (О.Різник) або асоціюється з проявами “шароварщини”; саме такі оцінки переважають у сучасних ЗМІ.

Неправомірність зазначених підходів підкреслюють безперечні художні здобутки українського хореографічного мистецтва ХХ століття, де сценічні постановки “Гопака” під художнім керівництвом П.Вірського піднесли цей народний танець до рівня загальноновизнаних світових шедеврів.

Саме вони спонукали появу на українському культурному ґрунті спроб спортивного “прочитання” “Гопака” під гаслами відродження традицій козацького бойового мистецтва у молодіжному середовищі (В.Пилат).

У цілому позитивно оцінюючи прагнення прихильників цього напрямку розглядати народний танець як інформативну систему, що дає змогу реконструювати втрачені та забуті народні традиції, автор вважає, що “філософія”, яку вони підводять для їхнього обґрунтування є антинауковою. “Воїнами гопака” пропонується ідеологія, яка складається з суміші санскритських текстів, самурайських гасел, закликів до знищення ворогів України тощо. Між ними та гуманістичною життєствердністю образної системи народного “Гопака” немає нічого спільного.

У складних умовах сучасного життя української нації, моральної і поведінкової деградації суспільства спроби обмежити традиційну хореографію прикладним значенням зводить зону її “престижності” до знайомих з історії народницько-просвітянських “кліше”, або тих, що відповідають за змістом прийнятим сьогодні “євростандартом” масової культури (О.Гриценко).

Обидва напрямки дозволяють зробити невтішні прогнози. Народний танець в аутентичних формах культивуватиметься в етнофольклорних заповідниках як екзотика для заїжджих туристів і

матеріал для лабораторних наукових досліджень. Дещо ширшою буде зона функціонування професійних хореографічних колективів, котрі обслуговуватимуть ресторани, казино, нічні клуби тощо. Можливо, якісь риси народного танцю збережуться в мистецтві балету за умови, що український балет буде конкурентно-спроможний. Їх підтверджує доля багатьох інших пам'яток української культури, які підпали під руйнівний тиск сучасних ідеологій у сфері культурної державної політики. Нескінченні хитання між “народницькими” й “модерновими” проектами відродження та збереження національної спадщини залишили виразні сліди: замість творчості – напівтворче виживання та панування на українській сцені шоу-бізнесу, в бари та “генделики” трансформувалися сільські, селищні та міські клуби і будинки культури, спостерігається загальний занепад самодіяльної художньої творчості, а професійні митці усе частіше знаходять притулок за кордоном.

Погано, що наслідки такої політики залишаються не поміченими на державному рівні, де більше клопочуться проблемами прибутковості, ніж духовності. Підмінюючи народну культуру поняттям масової, сучасні культурологи (О.Волошенюк, О.Гриценко, О.Різник) піддають перегляду з цих позицій історію народної хореографії, характеризуючи її як “феномен популярної культури”, тобто культури повсякденності.

У контексті цих термінологічних підмін поняття „народний танець” набуває іншого значення – „популярного танцю”, до якого відносяться не тільки традиційні, а й професійні різновиди хореографічного втілення пластичного коду, закладеного в українське народне мистецтво. Політична заангажованість офіційних оцінок породжує нігілістичне ставлення до здобутків тих, хто тривалий час зберігав “сценічне життя” українського народного танцю (А.Кривохижа, П.Вірський, В.Петрик, Я.Чуперчук та ін.) в його чистоті, справжності та “українськості”. Вивчення цього досвіду дозволяє констатувати потужність творчого потенціалу народної хореографії та сподіватися на її подальший розвиток. У цьому переконує життєствердний характер українського народного танцю, його перевірена віками життєстійкість, що завжди забезпечувала йому виживання у найскрутніших історичних обставинах та самоочищення від усього тимчасового, хворобливого, наносного.

З огляду на реалії сьогодення в дисертації робиться висновок, що однією з необхідних передумов оптимізації розвитку української народної хореографії є відновлення суспільної значимості і престижності цього вічного мистецтва як у вимірах державної політики, що базується на засадах національної культури, так і наукової теорії, очищеної від “наростів” методології, зрощеної на іншокультурному ґрунті.

У висновках підсумовуються результати дослідження:

1. Доведено, що теорію українського танцю треба розглядати в контексті тих закономірностей, які визначають філософсько-естетичні, історичні та соціокультурні детермінанти розвитку української культури в цілому. Необхідність такого підходу підтверджують мистецтвознавчий досвід вивчення феномена української народної хореографії та художня практика сценічного відродження, закладеного в основу її технології. Ідеологічна обумовленість цього досвіду тривалий час спрямовувала науковий пошук на вивчення й відтворення формально-стильових ознак народного танцювального мистецтва та його регіональних різновидів, залишаючи осторонь проблематику методологічного рівня.

2. Обґрунтовано, що специфічність рис українського народного танцю дозволяє виявити використання культурологічного підходу, який уможливило з'ясування смисложиттєвого змісту функційних та ціннісних характеристик, закладених народною традицією у генетичний код пластичного мистецтва.

3. З'ясовано, що логотипи цих характеристик мають ті ж самі відмінності, що виокремлюють українські етнотрадиції серед іншомовних. Вони акумулюють у собі світоглядний досвід багатьох поколінь, опосередкований ритмо-мовно-руховими засадами, символіка яких є узагальненим втіленням історичної пам'яті етносу, своєрідною хронікою подій, що мали для нього доленосне значення.

4. Встановлено, що рольова поліфункційність народного хореографічного мистецтва є не тільки організаційною компонентою народного життя, але й потужним культуротворчим засобом, завдяки якому відбувається збереження вагомості для етнічної свідомості інформації і, водночас, синтезоване художнє відображення діалектики історичних змін, які мають для неї особливу актуальність.

5. Виявлено доцільність урахування сформульованої вище

закономірності як такої, що дозволяє усунути комплекс протиріч, породжених неузгодженістю “народницького” та “модернового” проєктів відродження і збереження народного танцювального мистецтва за сучасних умов. На прикладі аналізу вищезгаданих заходів щодо цієї проблеми спрогнозовані наслідки, до яких може призвести та призводить науково необґрунтоване використання хореографічних технологій, закладених в основу традиційних для народного танцювального мистецтва жанрів, зокрема “Гопак”.

6. Показано, що спроби трактувати “Гопак” як різновид “бойового мистецтва”, його технічні можливості в цілому сприяють вихованню національної ідентичності серед молоді, проте, “ідеологія”, вигадана В.Пилатом, є намаганням адаптувати процес виховання української молоді до іншомовних за культурними традиціями зразків східного походження, що суперечить національним традиціям.

7. Доведено, що “Гопак” не можна розглядати лише як танець, позаяк його історія свідчить про те, що він завжди сприймався як художній символ нації та відповідної до її інтересів і потреб ідеології, вдосконалюючись і відшліфовуючись народом упродовж століть та постійно знаходячись у епіцентрі художньої і літературної творчості.

8. Виходячи з динаміки трансформаційних змін, у яких відбувалася поетапність переходу від фольклорно-побутових до професійних форм хореографічного відтворення закладеного у “Гопак” етнокоду, дисертантом сформульовані концептуальні положення, реалізація яких на державному рівні сприятиме використанню творчого потенціалу народного танцювального мистецтва у соціополітичних культурних умовах українського сьогодення.

Дисертація не вичерпує усіх напрямків розробки теми. Комплексного дослідження потребує специфіка пластичних форм відтворення смисложиттєвих концептів, закладених в основу українських фольклорних традицій у різних жанрах народного хореографічного мистецтва, у контексті порівняльного аналізу з іншими за культурним походженням; проблема етногенезу та пов’язаних з нею питань жанрових модифікацій у проєкції на визнані мистецтвознавчою наукою принципи класифікації різновидів українського народного танцю.

Основні положення дисертації відображено у таких публікаціях автора:

1. Шкоріненко В.О. Народний танок в естетиці “козацького бароко” // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури: Зб.наук.праць. – Вип. IX. – Ч. I. – К.: Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв, 2002. – С. 167-178.
2. Шкоріненко В.О. Світоглядні засади української хореографії // Питання культурології: Міжвідомч.зб.наук.ст. – Вип. 18. – К.: Видав. центр КНУКіМ, 2002. – С. 146-153.
3. Шкоріненко В.О. Народний танок у системі естетичного виховання // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – К.: Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв, 2003. – № 1. – С. 99-105.
4. Шкоріненко В.О. “Гопак” як явище української хореографічної культури // Культура і мистецтво у сучасному світі: Зб. наук. праць. – Вип.4. – К., 2003. – С. 214-220.
5. Шкоріненко В.О. Деякі аспекти проблем народної хореографії // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв.- К.: ДАКККіМ, 2003.- №3. –С.65-69.
6. Шкоріненко В.О. Російський танець. Народні витоки та регіональні особливості: Методичний посібник. – К.: ДАКККіМ, 2003. – 68 с.
7. Шкоріненко В.О. Російські хороводи: тематика і лексика: Методичний посібник. – К.: ДАКККіМ, 2003. – 40 с.
8. Шкоріненко В.О. “Гопак” – феномен національної хореографічної культури //Мистецька освіта: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції „Педагогічні пошуки в галузі мистецької освіти в Україні на межі третього тисячоліття: традиції, сучасність, перспективи”. – Луганськ, 2003.-С.104-105.
9. Шкоріненко В.О. Козацький танок, як явище культури українського бароко // Творчість у контексті розвитку людини: Матеріали міжнародної наукової конференції. – Ч.3.- К., 2003.- С.41-42.

Шкоріненко В.О.

Народний танець у традиційній і сучасній культурі України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства зі спеціальності 17.00.01 – теорія та історія культури. – Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв, м. Київ, 2003.

Дисертаційна робота є одним із перших в українському мистецтвознавстві дослідженням народного й народно-сценічного хореографічного мистецтва у широкому контексті національної культури.

Автор сконцентровує свою увагу на таких актуальних аспектах обраної теми: історичному, філософському, естетико-педагогічному та тіловиховному. У дослідженні розглядаються основні етапи становлення хореографічного мистецтва України, інтерпретуються його світоглядні й естетичні засади. Простежуючи довготривалий шлях еволюції народного хореографічного мистецтва, автор доводить, що впродовж віків воно було потужним засобом національної ідентифікації. Успішна діяльність багатьох самодіяльних і професійних танцювальних колективів та інтерес, який виявляє до народних хореографічних традицій значна частина молоді, переконують, що народний танець не втратив свого значення як засіб національної ідентифікації і перебуває на порозі нового етапу свого розвитку. Особливу увагу приділено культуротворчим засадам і практикам та шляхам їхньої оптимізації за нових суспільних обставин.

Ключові слова: українська культура, народна культура, хореографічна культура, народне танцювальне мистецтво.

Шкориненко В.А.

Народный танец в традиционной и современной культуре Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата искусствоведения по специальности 17.00.01 – теория и история культуры. – Государственная академия руководящих кадров культуры и искусств, г. Киев, 2002.

Диссертационная работа является одним из первых в

украинском искусствоведении исследованием народного и народносценического хореографического искусства в широком контексте национальной культуры. Автор сосредоточивает внимание на наиболее актуальных аспектах объемной темы: историческом, философском, эстетико-педагогическом и связанных с физической культурой. В исследовании рассматриваются основные этапы становления хореографического искусства Украины, интерпретируются его мировоззренческие и эстетические основы. Особенное внимание уделено культуросозидательным основам и практикам, а также путям их оптимизации в новых общественных условиях.

Как отдельная отрасль искусствоведения, наука о народной хореографии сформировалась в Украине сравнительно недавно, в двадцатые годы XX ст. Отсутствие наработанной научной базы и вынужденная зависимость от доминирующих в советском культурном пространстве идеологических доктрин определяли специфику ее развития. В частности, украинская наука о народном танцевальном искусстве отличается определенной ограниченностью, поскольку на протяжении длительного времени вынуждена была заниматься, прежде всего, разработкой научно-методических проблем, значительно меньше внимания уделяя направлениям историко-культурного характера. Результатом этой ограниченности является очевидная «непроецируемость» народной хореографии в общей истории и истории национальной культуры. Диссертант стремится заполнить некоторые теоретические «пробелы» и определить круг наиболее актуальных проблем, требующих дальнейшей научной разработки.

Прослеживая длительный путь эволюции народного хореографического искусства, автор показывает, что на протяжении веков оно было мощным средством национальной идентификации. Успешная деятельность многих самодеятельных и профессиональных танцевальных коллективов, интерес, который проявляет к народным хореографическим традициям значительная часть молодежи, убеждают, что народный танец не утратил своего значения как средства национальной идентификации и пребывает на пороге нового этапа своего развития.

Диссертант полемизирует с представителями современных и постmodernных течений, доказывающими, в частности, что «Гопак»

является символом «шароварной культуры», от которой надо избавляться. Избавляться же следует не от «Гопака», народной хореографии вообще, а от предвзятых, нигилистических представлений о народной культуре, бытующих сегодня в радикально настроенных кругах творческой интеллигенции. Рассматривая проект концепции национальной культурной политики, автор подчеркивает неправомерность противопоставления «народнического» и «модерного», утверждая, что именно украинская народная культура является реальной базой для дальнейшего развития всех видов национального искусства.

Ключевые слова: украинская культура, народная культура, хореографическая культура, народное танцевальное искусство.

Shrorinenko Valeriy Olexandrovych

Folk Dance in Ukrainian Traditional and Modern Culture.
Manuscript.

The Thesis competing for candidate degree in art criticism. Speciality.

The State Academy of Senior Specialists in Culture and Arts, Kyiv,
2003.

As one of the first research work in Ukrainian art criticism this Thesis investigates folk art and its stage impersonation in wide context of national culture.

The author's attention is concentrated on the most actual aspect of chosen theme: historical, philosophical, pedagogic, aesthetic and physical body training. The main formation stages of Ukrainian choreographic art are considered here, giving aesthetic and social basis interpretation. Specially attention has been paid to cultural creative basis practice and its optimisation ways in new social conditions.

Retracing long way of folk choreographic art evolution, the author proves that throughout the centuries this art was powerful means of national identification. Successful activity convinces that folk dance has not lost its national identity significance and stands on the threshold of new stage of its development.

Key words: Ukrainian culture, folk culture, choreographic culture, folk dance culture.

Підписано до друку 22.11.2003 Формат 60×84/16
Друк офсетний. Умовн. др. арк. 10 Тираж 100 прим.
Зам. 322

Друкарня Державної академії керівних кадрів
культури і мистецтв
Адреса: 01015, Київ – 15, вул. Січневого повстання, 21

453870

АВ 58.041

МИСТ

ЛИБРЕРИЯ

МИСТ